२०८०

माध्यमिक तह (कक्षा ९ र १०) टिपिडी तालिम

सामाजिक अध्ययन

दोस्रो चरण

नेपाल सरकार

शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय

शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र

सानोठिमी, भक्तपुर

विषयसूची

क्र. स.	विषयवस्तु	पेज नम्बर
१	परिचय	१
२	तालिमको लक्ष्य तथा उद्देश्य	१
३	तालिम सक्षमता	२
४	तालिम संरचना	३
५	तालिमको विषयवस्तु	३
६	तालिम कार्यान्वयन कार्यविधि	५
७	तालिम मूल्याङ्कन	६
८	परियोजना कार्य	७

१. परिचय

सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियामा प्रभावकारिता ल्याई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नको लागि शिक्षकहरु पेसागत रुपमा दक्ष हुनुपर्दछ । प्रभावकारी शिक्षण र शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्नका लागि शिक्षक तालिम अनिवार्य मानिन्छ । शिक्षकहरुको पेसागत दक्षता अभिवृद्धि गरी कक्षाकोठाको सिकाइ वातावरणमा सुधार ल्याउनु नै तालिमको प्रमुख उद्देश्य हो ।

सामाजिक अध्ययन एक बहुआयामिक विषय हो। सामाजिक अध्ययनविषय शिक्षणको मुख्य ध्येय भनेको नै विद्यार्थी स्वयम्लाई समाजको अध्ययनमा उन्मुख हुने गरी तयार गर्नु हो । अहिलेको बदलिदो परिवेश अनुकूलका विषयवस्तुहरू समायोजन गरी अध्यापन गराउनु आजको आवश्यकता, चुनौती र अवसर पनि हो । पाठ्यक्रमको मर्म अनुकूल तालिम पाठ्यक्रम र सोही अनुरूप शिक्षण सिप पनि विकास गर्न सकेमा मात्र सामाजिक अध्ययन विषयको शिक्षण प्रभावकारी हुन सक्दछ । यसलाई देशको समसामयिक परिवर्तन, विश्वमा आएको नवीनतम् प्रविधि र समाजको माग तथा चाहना अनुरूप समायोजन समेत गरिनुपर्छ ।

बालबालिकाको सिकाइ कसरी हुन्छ भन्ने सम्बन्धमा विभिन्न अवधारणाहरूको विकास भएको पाइन्छ । बालबालिकाले आफूमा भएको पूर्वअनुभव र समसामयिक परिवेशबाट निरन्तर रूपमा सिकिरहेका हुन्छन् । बालबालिकाले सिक्ने मुख्य थलो कक्षाकोठा मात्र नभएर उसको वरपरको वातावरण, समुदाय र परिवार पनि हो । सामाजिक अध्ययन विषयमा विद्यालयको बन्द कोठालाई मात्र सिकाइको थलो नमानेर विद्यार्थीको घर, समाज, वातावरण, नवीनतम् प्रविधि सिक्ने थलोको रूपमा उपयोग गरिनुपर्छ । यसका लागि शिक्षक पेसागत विकास तालिम शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि एक महत्त्वपूर्ण माध्यम हो । शिक्षण पद्धतिमा परम्परागत सोच र प्रणाली त्यागेर समसामयिक बनाइनु आजको आवश्यकता हो।यसै सन्दर्भलाई मध्यनजर गर्दै सामाजिक अध्ययन शिक्षणलाई अझ समसामयिक र सान्दर्भिक बनाउने प्रयास स्वरूप यो शिक्षक तालिम पाठ्यक्रमको विकास गरिएको हो । यस तालिमबाट हासिल गरेका ज्ञान तथा सिप शिक्षहरूले कक्षाकोठामा प्रयोगमा ल्याई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि बढोत्तरी गर्न सहयोग पुग्ने छ भन्ने विश्वास गरिएको छ

२.तालिमको लक्ष्य र उद्देश्य

शिक्षक पेसागत विकासलाई प्रविधिमैत्री, सहज र समयानुकूल बनाउँदै सामाजिक अध्ययन शिक्षण गर्ने सबै शिक्षकलाई निरन्तर सक्रिय सिकाइको अवसर प्रदान गर्नु यस तालिमको प्रमुख लक्ष्य हो । माध्यमिक तहमा सामाजिक अध्ययन शिक्षण गर्ने शिक्षकहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने मुख्य उद्देश्यले विकास गरिएको यस तालिम पाठ्यक्रमका निम्न उद्देश्य रहेका छन् :

- सामाजिक अध्ययनको अवधारणा, सिप र माध्यमिक तहको पाठ्यक्रमसँग परिचत हुनु
- सामाजिक अध्ययनसँग सम्बन्धित नवीनतम विधि र प्रविधिसँग परिचित भई तिनको प्रयोग गर्नु
- सामाजिक अध्ययनको शिक्षण सिकाइको लागि शैक्षणिक योजना, शैक्षिक सामग्री निर्माण रप्रयोग गरी प्रभावकारी सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया सञ्चालन गर्नु

३. तालिम सक्षमता

यस तालिमपश्चात् सहभागीहरूमा निम्नानुसारका सक्षमताहरू हासिल हुने छन्:

- सामाजिक अध्ययनको अवधारणाबोध
- सामाजिक अध्ययनका सिपहरूको विश्लेषण र प्रयोग
- माध्यमिक तहको पाठ्यक्रम अध्ययन र उपयोग
- सिकाइ सहजीकरणमा नवीनतम विधिहरूको बोध र प्रयोग
- सामाजिक अध्ययन शिक्षणका लागि उपयोगी सामग्री निर्माण र प्रयोग
- सामाजिक अध्ययन शिक्षणमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग
- सामाजिक अध्ययन शिक्षणका लागि शैक्षणिक योजना निर्माण र प्रयोग
- सामाजिक अध्ययनमा समावेश भएका विषयवस्तुहरूको शिक्षण अभ्यास
- मामला अध्ययन र कार्यमूलक अनुसन्धानको शिक्षण सिकाइमा प्रयोग
- आन्तरिक मूल्याङ्कनका साधनहरूको निर्माण र प्रयोग
- मूल्याङ्कनका लागि प्रश्नपत्र र उत्तरकुञ्जिकाको निर्माण र प्रयोग
- सामाजिक अध्ययनमा समस्यामूलक विषयवस्तु पहिचान र सहजीकरण अभ्यास

४ तालिम संरचना

क. यो तालिम १५ दिन अवधिको हुने छ । यसको पहिलो खण्ड १० दिनको तालिम कार्यशाला (Training workshop) ढाँचामा आमन्नेसामन्ने विधिबाट प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रमा सञ्चालन हुने छ । यसको दोस्रो खण्ड ५ दिन अवधिको स्वाध्याय अभ्यास (Self study exercise) ढाँचामा आधारित हुने छ ।

ख. दोस्रो खण्डको ५ दिने स्वाध्याय अभ्यास ढाँचाअन्तर्गत प्रशिक्षार्थीले आफू कार्यरत विद्यालयमा आधारित भई ४ ओटा परियोजना कार्य ४५ दिनभित्र सम्पन्न गरिसक्नुपर्ने छ । परियोजना कार्यको सबै प्रतिवेदन पहिलो खण्डको तालिम सम्पन्न भएको ५२ दिनभित्र सम्बन्धित शैक्षिक तालिम केन्द्रमा अनिवार्य रूपमा पेस गर्नुपर्ने छ । यसमा मूलत: १० दिने तालिम कार्यशाला खण्डमा सिकाइका सैद्धान्तिक ज्ञान तथा सिपको व्यावहारिक प्रयोग एवम् प्रशिक्षार्थीको सिर्जनात्मक र प्रवर्धनात्मक क्षमता प्रदर्शन गर्न उपयुक्त परियोजना कार्य (Project work) तोकिने छ ।

५ तालिमको विषयबस्तु

क्रस	मुख्य विषयवस्तु	विषयवस्तु विस्तृतीकरण	सत्र
१.	सामाजिक अध्ययनको अवधारणा	• सामाजिक अध्ययनको अवधारणा, आवश्यकता र क्षेत्रहरू • सामाजिक अध्ययनका सिपहरू (सामाजिक सिप, समालोचनात्मक सिप, प्रयोगात्मक सिप, सिर्जनात्मक सिप आदि)	२
२.	सामाजिक विषयको पाठ्यक्रम	• माध्यमिक तहको सामाजिक अध्ययन विषयको पाठ्यक्रमको सिंहावलोकन	१
३.	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	• सामाजिक अध्ययन विषयको सिकाइ सहजीकरणमा उपयुक्त विधिहरू र यसको प्रयोग ➢ सहयोगात्मक सिकाइका विधिहरू ➢ परियोजना/सामुदायिक कार्य	४

		➢ घटना अध्ययन ➢ क्षेत्र भ्रमण ➢ सर्वेक्षण ➢ स्रोत शिक्षण • समसामयिक घटना शिक्षण	
४.	सामग्री निर्माण र प्रयोग	• सामग्रीको खोज, सङ्कलन, निर्माण, प्रयोग र संरक्षण ➢ समयरेखा ➢ नक्सा ➢ रेखीय चार्ट ➢ सिर्जनात्मक क्रियाकलापहरू सम्बन्धी सामग्रीहरू ➢ एटलस	३
५.	सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग	• सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी आवश्यक सामग्रीको खोजी, सङ्कलन, निर्माँण र प्रयोग • पावरप्वाइन्ट निर्माण र प्रयोग • सिकाइमा मल्टिमिडियाको प्रयोग • सिकाइ सहजीकरणमा सामाजिक सञ्जालको उपयोग • साइबर अपराध, प्रतिलिपि अधिकारसम्बन्धी सचेतना	३
६.	सामाजिक अध्ययन शिक्षणका लागि योजनाको प्रयोग	• वार्षिक शैक्षणिक योजना, एकाइ योजना र दैनिक पाठयोजना निर्माण र प्रयोग • आवधिक (त्रैमासिक) योजना निर्माण र प्रयोग • दैनिक पाठयोजना निर्माणमा ब्लुम ट्याक्सोनोमीको प्रयोग	३
७.	सिकाइ सहजीकरण अभ्यास	• सहभागीबाट सहजीकरण अभ्यास • पृष्ठपोषण आदानप्रदान	२

८.	सिकाइ सुधारका लागि अनुसन्धान	• कार्यमूलक अनुसन्धान • मामला अध्ययन	३
९.	विद्यार्थी मूल्याङ्कन	• पाठ्यक्रममा उल्लिखित विद्यार्थी मूल्याङ्कनको व्यवस्था • रुब्रिक्स, समाजमिति तालिकाको प्रयोग • विशिष्टीकरण तालिका, प्रश्नपत्र र उत्तरकुञ्जिकाको निर्माण र प्रयोग • नतिजा विश्लेषण	४
१०.	सामाजिक अध्ययनमा समस्यामूलक विषयवस्तु र त्यसको सहजीकरण	• सहभागीको अपेक्षाअनुसार सामाजिक अध्ययन विषयको सिकाइ सहजीकरणमा समस्यामूलक विषयवस्तुको पहिचान र सहजीकरण अभ्यास	३
११.	तालिम अभिमुखीकरण तथा मूल्याङ्कन	• पूर्व मूल्याङ्कन, पश्च मूल्याङ्कन • तालिम अभिमुखीकरण र समापन • लिखित परीक्षा	२
	जम्मा सत्र		३०

नोट: प्रत्येक सत्र १ घन्टा ३० मिनेटको हुने छ ।

६ तालिम कार्यान्वयन कार्यविधि

क. यस तालिमको लक्षित समूहका सम्बन्धमा विगतमा २ ओटा १० दिने टिपिडी मोड्युल पूरा गरेका अथवा तालिम अप्राप्त स्थायी शिक्षकलाई १ महिने तालिमको पूरक कोर्षका रूपमा यस तालिममा सहभागी हुन योग्य मानिने
छ ।

ख. तालिमको अन्त्यमा शिक्षक पेसागत विकास प्रारुप, २०७२ अनुसार परीक्षा सञ्चालन र शैक्षिक जनशक्ति विकास परिषद्को निर्णयबमोजिम प्रमाणीकरण गरिने छ । तालिमको अन्त्यमा सम्बन्धित शिक्षा तालिम केन्द्रबाट प्रमाणपत्र प्रदान गरिने छ ।

ग. स्वाध्याय अभ्यास खण्डका लागि तोकिएको परियोजना कार्य सम्पादन गर्ने क्रममा सन्दर्भ सामग्री अध्ययन, विज्ञसँगको परामर्श तथा प्रतिवेदन लेखन गर्नु मूलत: प्रत्येक प्रशिक्षार्थीको निजी दायित्व हुने छ । यस कार्यका लागि प्रशिक्षार्थीलाई आवश्यक परेमा इमेल वा फोनमार्फत वा प्रत्यक्ष भेट गरी सम्बन्धित प्रशिक्षकबाट मार्गदर्शन प्राप्त गर्ने सुविधा उपलब्ध हुने छ ।

घ. तालिम सहजीकरण गर्दा देहायअनुसारका न्यूनतम विधिगत मापदण्ड पूरा गर्नुपर्ने छ ।

- शिक्षा तालिम केन्द्रका विज्ञ प्रशिक्षकबाट तालिम सत्र सञ्चालन गरिने छ । विषयको प्रकृतिअनुसार यस विषयका क्षेत्रमा लामो अनुभव भएका ब्यक्ति तथा गैरसरकारी संस्थाका पदाधिकारीलगायतलाई प्रशिक्षक बनाउन सकिने छ ।
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधि तथा सान्दर्भिक तालिम सामग्री प्रयोग गर्दै छलफल, अन्तरक्रिया, अनुभव, घटना वा मामला अध्ययन, समूह कार्य तथा प्रस्तुति, स्थलगत भ्रमणलगायतका विधिको अवलम्बन गरिने छ ।
- तालिमका क्रममा तोकिएको तालिम प्याकेजलगायतका सन्दर्भ सामग्री प्रत्येक सहभागीलाई वितरण गरिने छ ।

७. तालिम मूल्याङ्कन्

क. तालिम सम्पन्न गरेपछि प्रशिक्षार्थीको उपलब्धि मूल्याङ्कन गर्न देहायअनुसारका मूल्याङ्कन अङ्गगत अङ्कभार अनुसरण गर्नुपर्ने छ :

मूल्याङ्कनका अङ्गगत अङ्कभार

क्र. सं.	मूल्याङ्कनका अङ्क	अङ्क
१	नियमितता, सहभागिता र सक्रियता	५
२	सिर्जनात्मक तथा प्रवर्तनात्मक कार्य	१०
३	लिखित परीक्षा	२५
४	स्वाध्याय अभ्यास अन्तर्गत ४ ओटा परियोजना कार्य (२.५*४)	१०
	जम्मा	५०

- प्रत्येक अङ्गको उत्तीर्णाङ्क ५० प्रतिशत हुने छ ।

क्र.स.	प्राप्ताङ्क	श्रेणी
	९०% र सोभन्दा माथि	विशिष्टतासहित प्रथम श्रेणी
	८०% भन्दामाथि र ९०% भन्दा कम	प्रथम श्रेणी
	६५% भन्दामाथि र ८०% भन्दा कम	द्वितीय श्रेणी
	५०% भन्दामाथि र ६५% भन्दा कम	तृतीय श्रेणी
	५०% भन्दा कम	असफल

ख. लिखित परीक्षाका प्रश्नपत्र निर्माण गर्दा देहायअनुसारको ग्रिड अवलम्बन गर्नुपर्ने छ।

ग्रिड तालिका

क्र. सं.	प्रश्नको प्रकार	प्रश्न सङ्ख्या	प्रतिप्रश्न अङ्कभार	पूर्णाङ्क
१	बहुवैकल्पिक	१०	०.५	५
२	संक्षिप्त उत्तरात्मक	५	३	१५
३	समस्यामूलक	१	५	५
	जम्मा	१६	-	२५

८. परियोजना कार्य (Project work)

तालिम कार्यशाला खण्ड सम्पन्न गरेपछि सञ्चालन गरिने दोस्रो स्वाध्याय अभ्यास खण्डमा प्रत्येक प्रशिक्षार्थीले देहायअनुसारको विशिष्टीकरण मापदण्डबमोजिम परियोजना कार्य सम्पादन गर्नुपर्ने छ ।

परियोजना कार्य

स्वाध्याय अभ्यास खण्डका लागि विद्यालयमा आधारित परियोजना कार्यहरू समावेश गरिएका छन् । जसमा परियोजना १ र परियोजना २ अनिवार्य रहेका र बाँकीमध्ये २ ओटा गरी जम्मा ४ ओटा परियोजना कार्य सबै सहभागीले सम्पादन गर्नुपर्ने छ । प्रत्येक परियोजनाको परिणामका **(Output)** रुपमा प्रत्येक प्रशिक्षार्थीले प्रतिवेदन स्वरुपको अलग अलग प्रतिवेदन दस्तावेज शिक्षा तालिम केन्द्र समक्ष अनिवार्य रूपमा पेस गर्नुपर्ने छ ।

परियोजना कार्य १ : पाठयोजनामा आधारित शिक्षण अभ्यास

- फरक फरक १० ओटा पाठहरूको पाठयोजना तयारी गर्ने
- प्रत्येक पाठयोजनाका आधारमा शैक्षिक सामग्री विकास गर्ने
- प्रधानाध्यापकबाट सबै पाठयोजना प्रमाणित गर्ने
- पाठयोजनाका आधारमा क्रमबद्ध शिक्षण अभ्यास गर्ने
- प्रत्येक पाठ शिक्षणमा विद्यार्थीको पृष्ठपोषण सङ्कलन गर्ने
- परिमार्जित पाठयोजना अन्तिमीकरण गर्ने

नोटः अन्य परियोजना कार्यले नसमेटेका विषयवस्तु शिक्षणका लागि मात्र पाठयोजना तयार गर्ने ।

परियोजना कार्य २ : कार्यमूलक अनुसन्धान

शिक्षकले आफ्नो कार्य सम्पादन सुधारका लागि कुनै एउटा विषय क्षेत्रमा Kurth Lewis द्वारा प्रतिपादित निम्नलिखित चक्र अनुसरण गरी कार्यमूलक अनुसन्धान गरी सोको प्रतिवेदन समेत तयार गर्ने ।

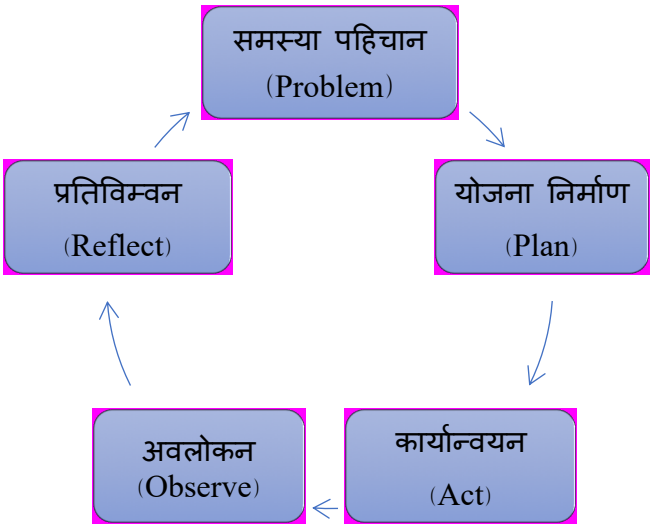

परियोजना कार्य ३ : सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग

- कक्षा १० को पाठ शिक्षण गर्न हाम्रो पृथ्वी एकाइको कुनै एक पाठको पावरप्वइन्ट निर्माण गर्ने
- पावरप्वइन्मा विषवस्तुसँग मेल खाने तस्वीर तथा भिडियो पनि समावेश गर्ने
- एउटा राम्रो पावरप्वइन्ट निर्माण गर्न ध्यान दिनुपर्ने कुराहरु बुँदागत रूपमा उल्लेख गर्ने

परियोजना कार्य ४: समसामयिक विषय वा घटनाको अध्ययन

- विभिन्न आधारमा समसामयिक घटनाहरूको टिपोट गर्ने
- कुनै एक महत्त्वपूर्ण समसामयिक घटनाको विश्लेषण गर्ने
- सो घटनाको कारण र यसबाट राष्ट्रिय, क्षेत्रीय र स्थानीय तहमा पारेको प्रभावको टिपोट गर्ने
- स्थानीय नागरिकहरूबाट यसको प्रभावका बारेमा धारणा सङ्कलन गर्ने
- कक्षा ९-१० मा समसामयिक घटनाअन्तर्गत अध्यापन गराउनुपर्ने प्रमुख विषयवस्तुहरूको सूची बनाउने
- यस्ता समसामयिक विषय अध्यापन गराउन अपनाउन सकिने कक्षागत रणनीतिहरूको सूची तयार पार्ने

परियोजना कार्य ५ : सिकाइ सहजीकरण विधि

- सामाजिक अध्ययनमा विद्यार्थीहरुले अप्ठ्यारो महसुस गर्ने कुनै एक पाठ छान्ने
- सो पाठ शिक्षण गर्न अपनाउन सकिने शिक्षण सिकाइ सहजीकरणका विधिहरू उल्लेख गर्ने
- ती विधिहरूमध्ये आफूलाई उपयुक्त लागेको कुनै दुई विधिमार्फत शिक्षण सहजीकरण गर्ने
- ती विधि प्रयोगको प्रभावकारिताको प्रतिबिम्बनसहितको प्रतिवेदन तयार पार्ने

परियोजना कार्य ६ : विद्यार्थी मूल्याङ्कन

- माध्यमिक तहको सामाजिक अध्ययन विषयको पाठ्यक्रमले तोकेका सिकाइ उपलब्धि मूल्याङ्कनका आधारहरूको सूची तयार गर्ने
- सामाजिक अध्ययन शिक्षण विषयको सैद्धान्तिक मूल्याङ्कनका लागि तल उल्लेख गरिएको क्षेत्रबाट तोकिएको सङ्ख्यामा प्रश्नहरु निर्माण
- ज्ञान र बोधबाट धेरै छोटो उत्तर आउने १ ओटा र छोटो उत्तर आउन २ ओटा गरी ३ ओटा
- सिर्जनात्मक, समालोचनात्मक सोचाइ तथा विश्लेषण, समस्या समाधानबाट लामो उत्तर आउने १ ओटा र छोटो उत्तर आउन १ गरी २ ओटा
- कार्य क्षमता (उपयोग, प्रयोगात्मक तथा खोजमूलक सिप) बाट लामो उत्तर आउने

१ ओटा र धेरै छोटो १ ओटा गरी २ ओटा

- मूल्य तथा अभिवृत्तिबाट धेरै छोटो १ र छोटो उत्तर आउने १ गरी २ ओटा
- माथि उल्लेख गरिएका ९ ओटै प्रश्नहरुको निर्माणपछि ती प्रश्नको उत्तरपुस्तिका परीक्षणका लागि उत्तरकुञ्जिका तयार पार्ने
- सामाजिक अध्ययन शिक्षणमा विद्यार्थीहरूले गर्नुपर्ने परियोजना कार्यको मूल्याङ्कन गर्न रुब्रिक्सको निर्माण गर्ने
- माध्यमिक तहको सामाजिक अध्ययन विषयको पाठ्यक्रमले तोकेका मूल्याङ्कनका आधारहरू समेटी एउटा प्रतिबिम्बित प्रतिवेदन (reflective report) तयार गर्ने

परियोजना कार्य ७ : वार्षिक शैक्षणिक योजना निर्माण र प्रयोग

- वार्षिक शैक्षणिक योजना निर्माण गर्नुपर्ने कुनै ५ ओटा कारणहरू उल्लेख गर्ने
- आफूले अध्यापन गर्ने कुनै एउटा विषयको वार्षिक शैक्षणिक योजना निर्माण गर्ने
- निर्मित वार्षिक शैक्षणिक योजनाका आधारमा कुनै ३ ओटा एकाइ योजना निर्माण गर्ने
- आफूले अध्यापन गर्ने विषयवस्तुसँग सम्बन्धित भई ब्लुमको परिमार्जित ट्याक्सोनोमीको आधारमा संज्ञान तहका ६ ओटै तह समेटिने गरी प्रत्येक तहबाट २/२ ओटा विशिष्ट उद्देश्य निर्माण गर्ने
- आफूले अध्यापन गर्ने विषयको एउटा पाठयोजना निर्माण गर्ने
- वार्षिक शैक्षणिक योजना निर्माण गरी पठनपाठन गर्नुको औचित्य पुष्ट्याई हुने गरी एउटा प्रतिवेदन (Reflective report) तयार गर्ने

परियोजना कार्य ८ : नक्सा निर्माण

- नेपालको नक्सा स्वतन्त्र नक्साङ्कन विधिबाट बनाउने
- नक्सा बनाउँदा आफूले पूरा गरेका चरणहरू उल्लेख गर्ने
- नक्सामा कुनै एक हिमाल, कुनै एक प्रमुख नदी, कुनै एक ताल, कुनै एक धार्मिक स्थल सङ्केत प्रयोग गरी भरेर देखाउने
- आफूले बनाएको नकसाको फोटो खिचेर तालिममा सहभागी कुनै एक आफ्नो साथीलाई पठाउने र मूल्याङ्कनसहितको नक्सा पनि समावेश गर्ने
- मूल्याङ्कनकर्ता सहभागी मित्रको नाम गोप्य राख्ने

ΩΩΩ